

**ULUSLARARASI
İNANÇ TURİZMİ VE
ESHAB-I KEHF SEMPOZYUMU**

**20 – 22 Eylül 2012
KAHRAMANMARAŞ**

EDİTÖR

Seydihan KÜÇÜKDAĞLI
Serdar YAKAR

YAYIN KURULU

A. Turgay İMAMGİLLER
Seydihan KÜÇÜKDAĞLI
Prof. Dr. Mehmet ÖZKARCI
Yrd. Doç. Dr. Hamza KARAOĞLAN
Ertuğrul KAZANCI
Belma GEMCİ
Ökkeş GÖKÇE

ISBN:

978-605-86188-4-8

BASKI

Öncü Basımevi
0312 384 31 20

TASARIM

Noya Medya

İLETİŞİM ADRESİ:

İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
GMK Bulvarı Atatürk Parkı
Sabancı Kültür Merkezi / Kahramanmaraş
Tel: +90 344 235 15 00 - Faks: +90 344 235 15 01
iktm46@kultur.gov.tr
www.kahramanmaraskulturturizm.gov.tr

Birinci Basım: Ekim 2013

Bu eser İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından hazırlanarak,
Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı finansı ile bastırılmıştır.

ASHÂBÜ'L-KEHF'İN TARİHSEL SÜRECİ

Doç. Dr. İlyas GÖKHAN*

ÖZET

ASHÂBÜ'L-KEHF'İN TARİHSEL SÜRECİ

Bu bildiride Maraş-Afşin'de bulunan Ashabü'l-Kehf Mağarasının tarihsel süreci incelendi. Roma İmparatorluğu zamanında Efsus'ta Hıristiyanlığı kabul eden 7 genç baskılar yüzünden bir mağaraya sığındılar. Bu mağarada 300 yıl uykuya yattılar. Onlar uyandığı zaman Efsus'a Bizans İmparatorluğu hakim olmuştu. Efsus valisi bu mağaranın önüne bir kilise inşa etti. Mağara'nın olduğu Efsus şehri Selçuklular tarafından fethedildi. Buraya Maraş valisi cami, han ve medrese inşa etti. Dulkadir Beyleri de bu mağaraya önem verdiler. Osmanlı Döneminde de Efsus ve Kehf mağarasına önem verildi.

Anahtar kelimeler: Ashabü'l-kehf, Maraş, Efsus, Afşin, Roma, Bizans, Selçuk, Osmanlı, Dulkadir

ABSTRACT

ASHABU'L-KEHF OF THE PROCESS

In this paper, in the Marash -Afsin Ashabü'l-Kahf Cave examined the historical process. In the Efsus the time of the Roman Empire accepted Christianity took refuge in a cave of the seven young prints. This cave lay asleep for 300 years. They had been dominated by the Byzantine Empire Efsus'a when they wake up. Efsus governor has built a church in front of the cave. Efsus the city was conquered by the Seljuks in the cave. Here the governor of Marash, mosques, khans and has built a madrasa. Dulkadir Bey gave importance to this cave. Efsus importance during the Ottoman period and was awarded the cave Cave.

Key words: Ashabu'l-Kehf, Marash, Efsus, Afsin, Roman, Byzantine, Seljuk, Ottoman, Dulkadir

*Nevşehir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi - igokhan@nevsehir.edu.tr

Bildirimize başlarken “Ashâbü’l-Kehf” isminin doğru yazılışına da dikkat etmemiz gerektiğini belirtmek istiyorum. Bazı araştırmacılar bu ismi “Eshab-ı Kehf” şeklinde yazmaktadırlar. Hatta Ashâbü’l-Kehf ismi Afşin’de mağaranın olduğu yönü gösteren levhalarda, turizm haritalarında ve devletin resmi belgelerinde Eshab-ı Kehf şeklinde yazılmıştır. Bu yazılış yanlış olup eshab kelimesi “*sehebe*” filinden gelmekte olup yerde sürüklenmek, çekmek, peşi sıra sürülmek gibi anlamları vardır. Eshab ise isim olarak bulut anlamına gelir. Ashâb ise “*sâhabe*” filinden gelmekte olup arkadaşı, dostu, refakatçisi ve yoldaşı olmak demektir. Ashâb isim olarak arkadaş ve dost anlamına gelmektedir. Asâbü’l- Kehf mağara arkadaşları demektir. Bu mağarada uyuyan yedi genç mağara arkadaşı olmuşlardır. Bu sebeplerden dolayı bu ifadeyi “Ashâbü’l-Kehf” şeklinde yazmak ve okumak gerekmektedir.

Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının muhtelif yerlerinde birçok Ashâbü’l-Kehf mağarasının bulunduğu rivayet edilse de büyük ihtimalle bu mağara Afşin’de bulunmaktadır. Ashâbü’l-Kehf mağarasının bulunduğu Afşin bölgesi tarih boyunca pek çok milletin hâkimiyet sürdüğü ve medeniyet oluşturduğu bir bölgedir. Bölgede Asur Koloni Çağ, Hitit (Eti), Makedonya, Roma, Bizans, Müslüman Araplar, Selçuklular, Haçlılar, Dulkadırlılar ve Osmanlılar gibi devletler hâkimiyet sürmüşlerdir. Yedi Uyurlar hadisesinin geçtiği dönem M. S. 200’li yıllardır. Anadolu’da Hristiyanlığın yayıldığı bir dönem olan bu süreçte bölgeye Büyük Roma İmparatorluğu hâkimdir. Roma’nın zulmünden Hristiyanlar Kapadokya’da yer altı mağaralarına sığınmışlardı. Dönemin Roma İmparatoru ise Decius (Dakyus- Dakyanus) (249–251) olup zalim bir hükümdardı. Onun zamanında Hristiyanlığı kabul edenlere ağır işkenceler yapılmaktaydı. Yedi Uyurların uyandığı dönem ise M. S.450’li yıllardı. Bu dönemde ise Büyük Roma İmparatorluğu ikiye ayrılmış olup Afşin yöresine Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğu hâkimdi. Dönemin Bizans İmparatoru II. Teodosios (408–451) olup adil bir hükümdardı. Bu imparator Yedi Uyurlar hadisesini duyunca karısı ile birlikte mağarayı ziyaret etmiştir. Hristiyanlarca da kutsal yer olarak kabul edilen Efsus bölgesi ile ilgili VII. Yüzyıl Hristiyan kaynakları bilhassa da Süryani kaynaklarında bilgiler bulunmaktadır.

Ashâbü’l- Kehf mağarasının ağzı doğu yönündedir. Yedi Uyurlar Hadisesi ortaya çıktığında dönemin bölgedeki valisi mağaranın ağzına bir kilise inşa ettirmişti. Bu kilise şimdiki mescidin yerindeydi. Devrin mimari tarzı olan Korint nizamı ile inşa edilen kilisenin kalıntıları ile mescit yapılmıştı. Günümüzde mescidin içindeki sütun ve kible tarafında bulunan taşlardan bu anlaşılmaktadır.

637 Yılında Müslümanlar Maraş ve Afşin bölgesini fethettiler. Aynı yıllarda Antakya, Misis ve Tarsus bölgesi de fethedilmişti. Müslüman

Araplar Tarsus'u bölgenin merkezi yapmışlardı. . Oluşturulan Avasım ya da Sugur eyaletinin merkezi olan Tarsus'ta Müslüman valisi bulunmaktaydı. Maraş, Antakya ve Malatya bölgesi de Tarsus'a bağlıydı. O sırada Efsus (Afşin) bölgesi de Tarsus'a bağlıydı. Bundan dolayı da Efsus ile Tarsus karıştırılmıştır. Efsus'tan bahseden bazı İslam kaynakları burayı Tarsus'un beldelerinden biri olarak zikretmişlerdir. Bundan dolayı da daha sonraki dönemlerde bu mağara Tarsus'ta aranmıştır. Bölgede bulunan bir mağaraya da Kehf mağarası denmiştir. 1873'te Osmanlı Padişahı Abdülaziz buraya bir cami inşa ettirmiştir. Tarsus'taki mağaranın olduğu bölgede Hristiyanlık dönemine ait kilise ve kalıntıları bulunmamaktadır. Ayrıca bu mağara Kehf Sure'sinde anlatılanlara uymamaktadır. Mağaranın ağzı ise güney yönüne bakmaktadır. Burası mağaradan ziyade bir kuyu şeklinde yapıya benzemektedir.

Tarsus'un adı hiçbir zaman Efsus olmamıştır. En eski kaynaklar Tarsus'tan bahsetmektedirler. Ama hiçbir zaman buranın adını Efsus olarak zikretmemişlerdir. Çukurova bölgesinin en eski şehirlerinden biri olan Tarsus hakkında bilgi veren Ksenophon (M.Ö.430-362) "Anabasis Onbinlerin Dönüşü" adlı eserinde Tarsus'tan bahsederken Tarsos ismini kullanmıştır. (Ksenophon, 2011: 39-41) İskender tarihini kaleme alan Flavius Arrianos adlı yazar Miladi I. Yüzyılın sonlarında Tarsus'tan Tyros şeklinde bahsetmiştir. (Arrianos, 2005: 93) Yine M.I. yüzyıl yazar Strabon adlı yazar Tarsus'tan bahsederken Tauros adını kullanmıştır.(Strabon, 2009: 3-11)

İslâm kaynaklarında daha çok Efsus'taki mağaranın Kehf Ehlinin uyuduğu yer olduğu kabul edilmektedir. Kaynaklarda Afşin'in eski adı olarak Ebsus, Efsus, Arabsus, Arabisus gibi isimlerle geçmekte olup bu yer Dikyanus/Dakyanus (Diokletianus) şehri olarak bilinirdi. XIII. Yüzyılın başında ünlü İslam Coğrafyacısı Yakut'ul- Hamevi Mucemül'-Büldan adlı eserinde, Efsûs'u Anadolu şehirlerinden Elbistan yakınlarında bir nahiye olarak zikreder ve Ashâbü'l-Kehf ve er-Rakim'in orada bulunduğunu yazar. Kendisi Anadolu'lu olan bu müellif burada harap halde bulunan büyük eserlerin olduğunu belirtir. (Yakut, 1996: 73) Bu şehri 1237'de Kayseri'ye giderken Ashâbü'l-Kehf makamı olduğu için ziyaret ettiğini belirten Halebli tarihçi İbnü'l-Adim Efsus'la ilgili ayrıntılı bilgiler verir. Bu bilgilere göre: Ashâbü'l-Kehf ehlinin yaşadığına inanılan mağara bir dağ yamacında olup, önünde ziyaretçiler için Maraş valisi tarafından inşa ettirilmiş misafirhane ve diğer binalar bulunmaktadır. Mağaranın yakınında adı Efsus olan bir kasaba olup, yıkılmış ve harap halde bulunan surları hâlâ ortadadır. Bu bilgileri verdikten sonra İbnü'l-Adim Ashâbü'l-Kehf ehli ve onların yaşadığına inanılan şehir hakkında bilgi veren sahabe, tarihçi, müfessir, muhaddis ve Anadolu'ya gazâ amacıyla gelen Müslüman komutanların isimleri ve verdikleri bilgileri aktarır. Bütün bu bilgi ve rivayetlere dayanarak söz konusu Ashâbü'l-Kehf ehlinin bulunduğu mağara

mağara ve şehrin Efsus olduğunu açıklar. Efsus: Yedi Uyurlar'ın uyuduğu mağaranın bulunduğu inanılan şehir. Kehf: Yedi Uyurların uyuduğu mağara, er-Rakim ise onların isimlerinin yazılı olduğu bakır levhanın adıdır. İbnü'l-Adim daha VII. Yüzyılda İslam büyükleri ve tefsircilerinin Ashâbü'l-Kehf mağarasından bahsettiklerini belirtir.

İbnü'l-Adim eserinde 30 sahife ayırdığı Tarsus'la ilgili maddesinde Ashâbü'l-Kehf Mağarası'nın bu şehirde olduğuna dair hiçbir kayıt düşmemiştir. Bazı bilgin ve din âlimlerinin Ashâbü'l-Kehf Mağarası'nın Tarsus'ta olduğuna dair bilgileri ise bir yanlış anlaşılardan kaynaklanmaktadır. İslâm fetihleri sırasında oluşturulan Bizans hudutlarındaki Sugûr ya da Avâsım şehirlerinin merkezi genellikle Tarsus olup valisi de burada oturmaktaydı. Efsus ya da Arabisus olarak zikredilen Ashâbü'l-Kehf Mağarası'nın bulunduğu mevkiden bahsedilirken, burası Tarsus'un beldelerinden biri olarak verilir. Yakut el-Hamevî, eserinin bir yerde Efsus'u, Elbistan yakınlarında zikrederken, başka bir yerinde de Tarsus Sugûru'nda Ashabü'l-Kehf beldesinin olduğunu yazar. (Yakut, 1996: 231) Müellifin iki ifadesi de aynı yere işaret etmektedir. Çünkü bunu anlayabilmek için avâsım ya da sugûr kelimelerinin ne olduğunu bilmek gerekir. Tarsus, Avâsım'ın ya da Sugûr'un merkeziydi. Buradan Antakya'ya, Maraş'a, Afşin'e, Elbistan'a ve Malatya'ya kadar olan yerler Tarsus'un sugûru yani oraya bağlı şehirlerdi. Burada bahsedilen sugûr bir şehrin sınırı olmayıp, İslâm hudutları ile Hristiyanlar arasındaki bütün sınır bölgelerini kapsamaktaydı. Anadolu'da birçok yer gibi Efsus ya da Arabisus da Avâsım'ın merkezi olan Tarsus'a bağlıydı. Ancak zamanla Ashabü'l-Kehf mağarası Efsus'da değil de Tarsus'ta aranmaya başlanmıştır. Ashabü'l-Kehf ya da Efsus'un nerede olduğu konusunda tefsirci veya din âlimlerinden ziyade tarihçi, coğrafyacı, sanat tarihçisi ve arkeologların sundukları kanıt ve görüşleri esas almak daha mantıklı gelmektedir. Birinci gurup gezip görmeden bulunduğu yerde elde ettiği kaynak ve delillerle açıklama yaparken, ikinci gurup tarihi, coğrafi ve arkeolojik bilgilere dayanarak hüküm verir. Günümüzde Ashabü'l-Kehf'in Tarsus'ta olduğunu söyleyenlerin XIII. yüzyıl müelliflerinden İbnü'l-Adim'in eserinde, başta Hz. Ömer olmak üzere bazı sahabe ve Anadolu'ya ilk giren Müslüman komutanların görüşlerine dayanarak yazdığı Efsus maddesini dikkate almadıkları anlaşılmaktadır. Buna karşılık bu müelliften dört beş yüz yıl sonra yaşayan Evliya Çelebi ve Kâtip Çelebi gibi Osmanlı müelliflerinin görüşlerine dayanmaktadırlar. Oysa daha I. İzz-zeddin Keykâvus (1211–1220 ve kardeşi Alâeddin Keykubad (1220–1237) zamanında Maraş Emiri tarafından Afşin'deki Ashabü'l-Kehf mağarası önünde yapılan mescit, medrese, hankâh ve kervansaray gibi eserler görmezlikten gelinmiştir. Dulkadir Beyliği ve Osmanlılar zamanında da burada pek çok eser inşa edilmiştir. Hatta bu yapıların taşları incelendiğinde Bizanslılar

zamanında burada yapılmı olan kilise ve bazı binaların kalıntılarından alındığı anlaşılr. Buradaki mescidin sütun başları Korint ve İon tarzı denilen mimari tarzların özelliklerini yansıtır. Ashabü'l-Kehf hadisesinin Anadolu'da ilk Hıristiyanlar zamanında geçtiği düşünülürse, daha onlar zamanında burasının kutsal bir yer kabul edilmesi bu yapıların olmasıyla kanıtlanmaktadır. Ashabü'l-Kehf'in Tarsus'ta olduğunu iddia edenler buradaki en eski eserin XIX. Yüzyılda yapılmı olduğunu görmezlikten gelmişlerdir. Yabancı tarihçi ve coğrafyacıların da neredeyse tamamı Ashabü'l-Kehf mağarasının Afşin'deki yer olduğunu kabul etmektedirler. Bu konularda hüküm verilirken tarihî belgeler daha iyi incelenerek, coğrafi bilgiler ve arkeolojik malzemeler de dikkate alınmalıdır. (Sümer, 1985; 35, R. Yinanç, 1988:311-319)

Yahya b. Muin adlı müellif tarihinde ismi Azabzus olarak yazılan Arabsus Şam köylerinden biridir. İbn Hurdadbih'te adlı coğrafyacı Ashâbü'r-Rakim'in bulunduğu, Tarkis ismiyle anılan yerin Bilad-ı Rum'un nahiyelerinden biri olduğunu ifade etmektedir. Orada Afsis kalesi bulunmakta olup Ashâbü'l-Kehf' burasıdır diyerek Mesleme adlı Müslüman komutanın Rum'a (Anadolu) sefere giderken buradan geçtiğini belirtmektedir. Hz. Ömer'e ait olan bir rivayete göre, Anadolu'ya yürüyen İslâm ordularının başında bulunan komutanlar, kendileri ile düşmanları arasında Ashâbü'l-Kehf ehlinin saklandığı mağara olan Arabsus'un bulunduğunu söyleyerek buranın korumasız olduğunu beyan etmişlerdir. Halife de Ashâbü'l-Kehf ehlinin hayırlı insanlar olduğuna dair sözler söylemiştir. Bu sırada İslam Orduları Anadolu'ya Maraş'a bağlı Pazarcık- Hades (Bozlar), Akçaderbend ve Elbistan yoluyla girerlerdi. Elbistan üzerinden Efsus'a uğrayan İslam orduları buradan Kayseri'ye doğru geçerlerdi. İşte bu seferler sırasında Efsus yakınlarında bulunan Ashâbü'l-Kehf mağarası hakkında da bilgiler verilmiştir. Ebû Ubeyde, Hades'in (Çağlayancerit- Bozlar) nahiyelerinden biri olarak zikrettiği Arabus'un Ashâbü'l-Kehf ehlinin yaşadığı mekân olduğunu beyan eder.

İbnü'l-Adim, ziyaret ettiği Ashâbü'l-Kehf mağarasıyla ilgili gözlemlerini yazar. Burada Maraş sahibi (M. H. Yinanç, 1340: 87) tarafından vakıflar kurularak binalar tesis edildiğini, bir çardak bulunduğunu insanların bura-ya ziyaret amacıyla geldiklerini yazar. Ayrıca mağaranın Kur'an-ı Kerim'de anlatıldığı özelliklere uyduğunu belirterek Kehf Suresi'nin iki ayetini yazar. (İbnü'l-Adim, 1992: 330-335) İbn Hurdadbih ve Kazvinî gibi müellifler Ashâbü'l-Kehf'in Rum dağlarında (Anadolu) bir yerde olduğunu zikrederler. (Hurdadbih, 1988:106-107, Kazvini, 1988: 208-209) Ashâbü'l-Kehf ehlinin yaşadığı mağaranın nerede olduğu hala tartışılmakla birlikte Afşin'de olduğunu hemen hemen kesinleşmiştir (Sümer, 1989: 30; R.Yinanç 1988: 311-312). Artık dinî, tarihî, coğrafi ve arkeolojik belge ve kalıntıların bu şehrin Afşin'de olduğunu ispatlamıştır. (Özkarcı, 2007: 629-701) Ashâbü'l-Kehf

Mağarası'nın Afşin'de olduğuna dair Faruk Sümer Hoca değerli bir eser yazmıştır. Bu eserde tefsir, hadis ve tarih kitapları incelenerek, Ashâbü'l-Kehf ehlinin yaşadığı mağaranın Afşin'de olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. (Sümer, 1989: 14-50) Refet Yinanç Hoca ise Ashâbü'l-Kehf vakıfları üzerinde bir makale yazmıştır. Bu makalede Selçuklu, Dulkadirli ve Osmanlı Dönemlerinde Ashâbü'l-Kehf vakıfları ve mütevellileri tahrir ve arşiv kayıtlarından çıkarılarak incelenmiştir. (R.Yinanç, 1988: 311-319) Yine Afşinli olan Ali Avşaroğlu adlı araştırmacı da Ashâbü'l-Kehf'le ilgili önemli bir eser ortaya koymuştur.

Bizans Dönemi

Bizans İmparatorluğu zamanında Göksun, Afşin ve Elbistan önemli bir Thema'ydı (bölge). Bir İstanbul Patriği V. Yüzyılın başında Göksun'dan Efsus'a giderken yolda ölmüştü. Bilhassa Hurman şehri ve kalesi hem İran hem de Irak üzerinden gelen yolların kesişme merkeziydi. Araplar İstanbul yolunun Hurman'dan geçtiğini yazmaktadırlar. 1071 Malazgirt savaşından sonra Ermeni asıllı bir Bizans valisi olan Phileretos Efsus'tan Urfaya kadar uzanan bir Ermeni beyliği kurmuştu. Phileretos Huni'yi (Artıtaş) Ermenilerin dini merkezlerinden biri yapmıştı. Burada bir Katagigosluk (Ermeni Patriklik Merkezi) oluşturulmuştu. (Mateos, 1987:176)

Selçuklular Döneminde Ashâbü'l-Kehf Mağarası

Anadolu'nun Türkler tarafından fethi sırasında 1086'da Emir Buldacı adlı bir Türkmen beyi Afşin ve Maraş bölgesini Phileretos'un elinden almış ve bölgede 1097 yılına kadar bir beylik kurmuştu. 1097'de Haçlılar tarafından kuşatılan Selçuklunun başkenti İznik'in yardımına giden Emir Buldacı'dan bir daha haber alınamamıştır. 1097'de Konya- Kayseri-Göksun ve Maraş üzerinden Antakya'ya giden Haçlılardan ayrılan bir kol Afşin ve Elbistan yöresini de işgal edip burada bir feodal beylik kurdular. Bir Haçlı komutanı adına Hurman kalesinde bir yazıt bulunmaktadır. Haçlıların bölgedeki hâkimiyeti 1149'a kadar aralıklarla sürer. Bu dönemde Danişmentli ve Selçuklular Elbistan ve Afşin bölgesine akınlarda bulunurlar. Sultan I. Mesud'un oğlu II. Kılıç Arslan Afşin, Elbistan ve Maraş'ı alır. II. Kılıç Arslan'ın sultanlığı zamanında 1180'lerde komutanlarından Hüsameddin Çoban'a Maraş iktâ edilir. Hüsameddin Çoban, oğlu ve torunları 1258'de bölgenin Ermenilerin eline geçişine kadar bir Selçuklu Maraş Uç Beyliği kurarlar. Hüsameddin Hasan Bey tarafından oluşturulan Maraş Uç Beyliği onun soyundan gelenler tarafından 1258'e kadar devam etmiştir. Bu dönemde adı Maraş emiri olarak geçen Melik İbrahim hariç, dört emir görev yapmıştır. Ancak bunlardan Nusretüddin Hasan Bey müstesnâ diğerlerinin Maraş ve çevresinde herhangi bir imar faaliyetinde bulunup bulunmadıklarını bilmiyoruz. Nusretüddin Hasan Bey'in uzun süre bu görevde bulunması ve zamanının en güçlü ümerasından biri

olması nedeniyle sürekli saldırılara ve tahribata uğrayan Maraş'ı ve çevresini yeniden imar ettirdiği belirtilir. Ancak onun yaptırdığı eserlerden Ashâbü'l-Kehf'tekiler hariç günümüze kadar gelmemiştir.

Nüsretüddin Hasan Bey, Ashâbü'l-Kehf'in bulunduğu Afşin ilçesi- nin 7 km kuzeybatısında bulunan yerde bir külliye inşa ettirmiştir. Bu külliye mescit, hankâh (tekke), medrese ve ribattan (kervansaray) oluşmaktadır. (R.Yinanç, 1988: 311-319) Bu binaların daha önce burada bulunan yapılar üzerine veya onlardan kalan sütun ve taşlarla inşa edildiği anlaşılmaktadır. Roma veya Bizanslılar zamanında Hristiyanlar tarafından burada inşa olunan bir kilisenin varlığı bilinmektedir. Özellikle mescidin yapısına bakıldığında kullanılan malzemenin eski bir kilise veya Bizans eserinden kaldığı açıkça anlaşılır. 1277'de Baybars'ın Anadolu seferine katılan ve Ashâbü'l-Kehf'teki eserleri gören İbn Abdi'z-Zâhir oradaki mağaraya yakın bir yerde, üzerinde Rumca ve eski yazılar bulunan bir sütun gördüğünü yazmaktadır. Müellif kendisinin daha önce Husban'a yakın Belka'da(Ürdün) olduğu iddia edilen Ashâbü'l-Kehf mağarasının gerçek yerinin burası olduğunu da söylemektedir. (Sümer, 1985: 75) Hem Hristiyanlar hem de Müslümanlar tarafından kutsal mekânlardan biri sayılan Ashâbü'l-Kehf mağarasına birçok ziyaretçi gelmekte idi. Bunların ihtiyaçlarının karşılanması ve konaklamalarının sağlanması için burada binalara ihtiyaç vardı. Bundan dolayı I. İzzeddin Keykâvus'un emriyle Maraş Emiri Nusretüddin Hasan Bey, bu eserleri inşa ettirmiştir. Bu külliyenin inşasına I. İzzeddin Keykâvus zamanında başlanmış ve I. Alâeddin Keykubâd'ın sultanlığı döneminde 1233'te bitirilmiştir. Eserlerin yapılış tarihine bakıldığı zaman 20 yıl kadar inşaatın sürdüğü anlaşılmaktadır. Ribatın kitabesi *"Bu tekkenin yapılmasını, Galip Sultan Ulu Şahinşah (I. İzzeddin Keykâvus'un lakabı Sultanü'l-Galip'tir), Milletlerin sahibi, Arap ve Acem sultanlarının efendisi, dünyanın ve dinin kudreti, fatihler fatihi, Emiri'l mü'mininin burhanı, Keyhüsrev oğlu Keykâvus zamanında ulu, yüce, bilgili, adil emir ve kumandan, Tanrı'nın yardımına ve rahmetine muhtaç, Sultana mensub İbrahim'in oğlu Ebu Ali Hasan emretti, Bu 612 yılının Ramazan ayında tamamlandı."* (Miladi, 1215 Aralık veya 1216 Ocak ayı) (Sümer, 1989: 42-43, Yinanç, 1988: 312) Hicrî 612 (Milâdi 1215-16) ve mescidin kitabesi *"Bu ribatın inşasını dünya ve dinin yücesi ulu sultan, fatihler fatihi ve Emiri'l- Mü'minin'in yardımcısı Keyhüsrev oğlu Keykubâd devrinde Beylerbeyi İbrahim oğlu Nusretüddin Hasan'ın emri üzerine Tanrı ona yardımını güçlendirsın 630 yılında yapıldı."* Miladi, 1232-1233 miladi tarihleri göstermektedir. (Sümer, 1989: 44-45, Yinanç, 1988: 312) Aslında bu mescidin kitabesi olmayıp 1902 yılında mescidin tamiri sırasında duvarın içinde bulunmuş ve mescidin kapısı üzerine konmuştur. Nusretüddin Hasan Bey tarafından yaptırıldığı rivayet edilen medresenin ise kitabesi yoktur.

Bu külliye'nin esasını cami, zâviye ve medrese meydana getirmektedir. Osmanlı belgelerinde ribat, zâviye manasına gelmektedir. Zâviye, tekke, ribat aynı zamanda misafirhane anlamına da gelir. Bundan dolayı mescidin üzerindeki kitabenin başka bir esere ait olduğu sanılmaktadır. (Yinanç, 1988:312).

İnşa edilen binaların devamlılığını sağlamak ve gelen giden misafirlerin ihtiyaçlarını temin etmek için de Afşin ilçesinde bugün Atlas Yazısı denilen ovadaki birçok köyün vergi gelirleri Ashâbü'l-Kehf vakfına bağışlanmıştır (M. H.Yinanç, 1340: 92, R.Yinanç, 1988:312-314). Bu eserlerin korunması ve yaşatılmasına daha sonraki dönemlerde büyük önem verilmiştir. Osmanlı belgelerinde Ashâbü'l-Kehf vakfından, buranın görevlilerinden ve bir takım vergi muafiyetlerinden bahsedilmektedir. Bunun I. Alâeddin Keykubad tarafından vakfedildiği de belirtilmektedir. Bu vakıf Dulkadir Beyliği ve Osmanlılar zamanında da korunmuş ve eserler de çeşitli tamiratlardan geçirilmiş, yeni yapılar eklenerek günümüze kadar ulaşmıştır. (R.Yinanç, 1988: 123-123, Karadeniz, 2008: 186)

Daha öncede belirtildiği gibi Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında pek çok yerinde Yedi Uyurlar olarak bilinen ve 300 yıldan fazla uyuduklarına inanılan Ashâbü'l-Kehf ehlinin mağaraları olduğuna inanılır. Bu mağaralardan biri olan Efsus'takinin olayın cereyan ettiği yer olduğunu ifade eden birçok bilgin bulunmaktadır. Bunlar Muhammed İbn İshak (ö.767), Taberi, Zemahşeri (ö. 1144), el-Herevî (ö. 1215), Yakut el-Hamevi (ö.1229), İbnü'l-Esir (ö.1234), İbnü'l-Adim (ö. 1260), Zekeriya el-Kazvinî (ö. 1283), İbn Bibi, Kadı Beyzavî (ö.1292), Muhyiddin İbn Abdî'z-Zâhir (ö.1292), Ebu'l-Fidâ (ö. 1331), İbn Kesîr (ö. 1369) ve İbn Haldun (ö. 1406) gibileri olup mağaranın Efsus'ta olduğu konusunda birleşirler. (Sümer, 1989,32-37) Ortaya çıkan sorunlardan biri de Efsus'un neresi olduğudur. Anadolu'da yeri belli olan bugünkü Afşin eski ismi ile Efsus varken, başka bir yerlerde Efsus aranmıştır. Selçuklular zamanında burada yapılan eserlerden önce Bizans dönemine ait kilise kalıntıları varlığı tespit edilmiştir. Selçuklu dönemi kaynakları Ashâbü'l-Kehf'in yerini Afşin olarak göstermektedirler. Osmanlı tahrir ve evkaf kayıtlarında ise Anadolu'da Ashâbü'l-Kehf mağarasının sadece Afşin'de olduğuna işaret edilmektedir (R.Yinanç, 1988: 311-312).

Memluk dönemi tarihçilerinden Baybars el-Mansuri ed- Devadari de (ö.1325) Baybars'ın Anadolu seferini anlatırken, Ashâbü'l-Kehf ve er-Rakim'den bahsederek bunların Efsus'ta bulunduğunu ve sultanın buradan geçtiğini söyler. (el-Mansuri, 1998: 155) Son dönem Memluk tarihçisi İbn-i İyâs da bu makamın yeri konusunda diğer müelliflerle aynı fikirdedir. (İbn-i İyâs, 1996: 208-212) Ünlü İslam Coğrafyacısı Yakut el- Hamavî de bu mağaranın bugünkü Afşin'de olduğunu söyleyenlerden biridir. (Yakut,1996: 73) M. Halil Yinanç, İ. Kılıç Kökten, Faruk Sümer ve Refet Yinanç gibi

müelliflerimiz de yaptıkları araştırmalarda Ashâbü'l-Kehf mağarasının yerinin kesin olarak Afşin'de olduğunu kabul etmektedirler (M.H. Yinanç:1340: 44-49, Kökten,1960: 44-49, Sümer, 1989: 32-40, R.Yinanç,1988: 312).

Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın 1237'de ölümü üzerine yerine 16 Yaşındaki oğlu II. Gıyaseddin Kehlüsrev geçer. Onun zamanında, Moğolların önünden kaçan binlerce Türkmen Anadolu'ya sığınır. Bunlar arasında Türkistan ve Horasan Erenleri de bulunmaktaydı. Mevlana ve Hacı Bektaş Veli gibi sufiler Selçuklu ülkesine geldiler. Genç Selçuklu sultanı zevk ve sefaya dalmış ve devlet yönetimini Sadettin Köpek adlı vezirine bırakmıştı. Bu vezir de mal ve mülk peşine düşüp hatta sultanlığı ele geçirmek istemişti. Bu yüzden Anadolu'ya gelen Türkmenler ve erenlerle ilgilenen olmamıştı. Amasya'da Baba İlyas Horasanî adlı Türkmen Dervishi yönetimden memnun değildi. Onun müritlerinden Baba İshak Kefersud (Gerger) ve Samsat'ta büyük bir ayaklanma başlatıp şeyhinin bulunduğu Amasya'ya doğru ilerlerken Maraş üzerinden Elbistan'a gelir. Önüne çıkan Selçuklu orduları dağıtılır. Maraş, Göksun, Afşin ve Elbistan yöresinden pek çok Türkmen de bu ayaklanmaya iştirak ederler. Bu sırada Elbistan bölgesinde yaşadığını zannettiğimiz Hacı Bektaş Veli bu isyana iştirak etmez. Ancak kardeşi Menteş, Baba İshak isyanına katılır. Selçuklular Amasya'daki Baba İlyas'ı öldürürler. Şeyhlerinin öldürüldüğünü öğrenen Baba İshak ve adamları Konya'ya doğru yürürler. Ancak önlerine çıkan Selçuklu ordusu Kırşehir Malya ovasında onları bozguna uğratar. Baba İshak ve Hacı Bektaş Veli'nin kardeşi Menteş öldürülür. Hacı Bektaş Veli, bir müddet Elbistan yöresinde yaşar. Bu sırada Ashâbü'l-Kehf mağarasının bulunduğu yere gelerek bir süre burada kalır. Selçukluların Baba İshak İsyanına katılanlara ve yandaşlarına karşı yürüttükleri siyaset sebebiyle kendisini emniyette hissetmeyerek izini kaybettirmek için daha güvenli bir yer olan Sulucakarahöyük'e (Hacıbektaş) çekilerek orada ömrünü tamamlar.

Dulkadir ve Osmanlı dönemlerinde de kutsal bir yer olarak kabul edilen Efsus'taki Ashâbü'l-Kehf'e önem verilmiştir. Buraya bazı yapılar yanında bölgede yaşayanlar vergiden muaf tutulmuşlardır. Bölge insanı Yedi Uyurların isimlerini çocuklarına vermişlerdir.

Sonuç: Dünyanın muhtelif yerlerinde olduğu iddia edilen Ashâbü'l-Kehf ehlinin 309 yıl uyuduğuna inanılan mağaranın biri de Kahramanmaraş'ın Afşin ilçesinde bulunmaktadır. Ashâbü'l-Kehf olayı Hristiyan kaynaklarında anlatılmaktadır. Bu olayın olduğunu Kur'an-ı Kerim de Kehf Suresinde haber vermektedir. Mesele bu olayın nerde cereyan ettiğidir. Arkeoloji, Coğrafya, Astronomi ve Sanat tarihi gibi ilimlerden faydalanarak ve Tarih ve Tefsir kitaplarındaki bilgilere bakarak güçlü ihtimalle Ashâbü'l-Kehf mağarasının Afşin'de olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA:

Arrianos, Flavius: **İskender'in Seferi**, Çev. Furkan Akderin-Yay. Haz. Yiğit Değer Bengi, Alfa Yayınları, İstanbul 2005.

Baybars el- Mansuri ed- Devadari , **Zubtetü'l- Fikre Fi Tarihi'l- Hicre**,(Neşr. D.S.Richards), Beyrut 1998

İbn Hurdadbih, Zekeriya Kazvinî: **Acâibü'l-Mahlûkât ve Garâibü'l-Mevcudât**, Neşr. Faruk Said, Darü'l Afaki'l-Cedide, Beyrut, 1988.

İbn-i İyas: **Bedayi'iz-Zuhur fi'Vakayi'id-Duhur (Edeb-Tarih-Kısas-Fukaha)**, Mektebet Matbaat al- Fecri'l-Cedid, Kahire 1996.

İbnü'l-Adim: **Bugyetü't-Talep fi Tarihi Halep I**, Beyrut 1992.

Karadeniz, Hasan Basrı:“Osmanlı Devletinin Beylikleri İlhakı Siyaseti ve Dulkadir Beyliğinin İlhak”, **Dulkadir Beyliği Araştırmaları II**, Kahramanmaraş, 2008.

Kökten, İsmail Kılıç: “Maraş Vilayetinde Tarihten Dip Tarihe Geçiş”, **Arkeoloji Dergisi**, Sayı X/I 1960.

Ksenophon: **Anabasis Onbinlerin Dönüşü**, Çev. Oğuz Yarlığaş, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2011

Özkarıcı, Mehmet:**Türk Kültür Varlıkları Envanteri Kahramanmaraş**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2007.

Ramsey, William Mitchell: **Tarsus (Aziz Pavlos'un kenti)**, Çev. L. Zoroğlu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

Strabon:**Geographika**, Çev.Adnan Pekman, Arkeoloji Yayınları, İstanbul 2009.

Sümer, Faruk: **Eshabü'l-Kehf (Yedi Uyurlar)**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1989.

Sümer, Faruk: **Yabanlu Pazarı**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1985

Urfalı Mateos, Vekayiname, (H. Andreasyan), TTK Yay, Ankara 1987.

Yakut el Hamavi: **Mucemü'l-Buldân**, Cilt. I, Dar Sader, Beyrut, 1996.

Yinanç, Mükrimin Halil:“Maraş Emirleri”, **Türk Tarih Encümeni Mecmuası**, Sayı 82, İstanbul 1340.

Yinanç, Refet: “Eshab-ı Kehf Vakıfları”, **Vakıflar Dergisi**, Sayı XX, Ankara 1988.

Yinanç, Refet:“Dulkadir Beyliği,”**Dulkadir Beyliği Araştırmaları II**, Kahramanmaraş 2008.